

«Організація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку (3-6 р.)»

Розвиток мовлення дітей дошкільного віку відбувається у по всякденні та на спеціально організованих мовленнєвих заняттях. Саме мовленнєві заняття є однією з важливих форм навчання дітей дошкільного віку рідної мови, розвитку мовлення й мовленнєвого виховання. -----

Мовленнєві заняття радимо проводити в усіх вікових групах один раз на тиждень лише з групами дітей (до 15 осіб) (А. Богуш, Ф. Сохін, О. Ушакова). Якщо у групі 20 і більше дітей, то їх бажано розподілити на дві чи більше підгруп. Окрім групових занять, у зручний для педагога час можливе проведення індивідуально-групових (4—8 осіб) та індивідуальних (1-4 особи) занять. Тільки за цієї умови можна забезпечити максимальну

мовленнєву та пізнавальну активність дітей з урахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей на кожному занятті. -----

Мовленнєві заняття бувають комплексними та спеціальними (тематичними). -----

Комплексне мовленнєве заняття (від. латин. — поєднання, зв'язок) проводиться тричі на місяць. Цей вид заняття поєднує завдання щонайменше з трьох компонентів (сторін) мовлення, серед яких: звукова культура, лексика, граматики та зв'язне мовлення. При чому останнє є обов'язковою складовою такого заняття. -----

Спеціальне (тематичне, або «домінантне») — охоплює лише один компонент мовлення (наприклад: лише звукова культура мовлення або тільки лексика чи лише граматики) і проводиться один раз на місяць. Таким чином, традиційно протягом місяця плануються три комплексні й одне спеціальне заняття з мовленнєвого спілкування наступним чином: на перші три тижні місяця плануються по одному комплексному, а на останній тиждень — спеціальне (тематичне) заняття .-----

Розподіл комплексних та спеціальних мовленнєвих занять протягом місяця та кварталу

Місяць кварталу	Вид мовленнєвого заняття та складові програмового змісту			
	тижні			
	1-й	2-й	3-й	4-й
I	Комплексне: 1.Зв'язне мовлення 2. Граматики 3. Словник	Комплексне: 1.Зв'язне мовлення 2. Словник 3. Звукова культура мовлення	Комплексне: 1.Зв'язне мовлення 2. Граматики 3. Звукова культура мовлення	Спеціальне (тематичне): 1.Звукова культура мовлення
II	Комплексне: 1.Зв'язне мовлення	Комплексне: 1.Зв'язне мовлення	Комплексне: 1.Зв'язне мовлення	Спеціальне (тематичне): 1. Граматики

	2. Граматика 3. Словник	2. Словник 3. Звукова культура мовлення	2. Граматика 3. Звукова культура мовлення	
III	Комплексне: 1.Зв'язне мовлення 2. Граматика 3. Словник	Комплексне: 1.Зв'язне мовлення 2. Словник 3. Звукова культура мовлення	Комплексне: 1.Зв'язне мовлення 2. Граматика 3. Звукова культура мовлення	Спеціальне (тематичне): 1. Словник

Складаючи програмовий зміст комплексного заняття з розвитку мовлення, необхідно до кожної сторони мовлення, яка виноситься на заняття, дібрати з Програми конкретні навчальні завдання (виховні завдання визначаються залежно від змісту заняття, віку й індивідуальних особливостей дітей)

Програмовий зміст мовленнєвого комплексного заняття у середній групі 1) Зв'язне мовлення: продовжувати вчити дітей складати описові розповіді про іграшки за зразком вихователя. 2) Звукова культура мовлення: вправляти дітей у виокремленні першого звуку в словах. 3) Словник: збагачувати словник образними виразами, епітетами; продовжувати вчити відгадувати загадки; 4) Розвивально-виховні завдання: розвивати пам'ять, мислення, мовлення; виховувати інтерес до занять, позитивні риси характеру. Послідовність, у якій на занятті розв'язуються поставлені завдання, вихователь визначає сам. Спеціальні (тематичні) мовленнєві заняття доцільно планувати раз на квартал. Так, у першому місяці кварталу, скажімо, у вересні, завданням спеціального заняття може бути формування звукової культури мовлення. Наступного місяця спеціальне заняття варто присвятити виключно формуванню граматичної правильності мовлення, а в листопаді — словниковій роботі. Відповідно плануються мовленнєві заняття і в наступних кварталах. Оскільки програмовий зміст спеціального заняття містить завдання щодо роботи лише над однією стороною мовлення, слід закріпити матеріал, який подавався на комплексних заняттях стосовно цієї сторони мовлення, та додатково спланувати одне нове завдання з цієї ж сторони мовлення

Програмовий зміст спеціального заняття у середній групі

Вправляти дітей у правильній вимові звука [p]; продовжувати вчити добирати слова із запропонованим звуком на початку та в кінці їх; інтонаційно виділяти (інтонувати) звуки в словах; робити елементарний (частковий) звуковий аналіз слів,

виділяючи та підраховуючи кількість звуків у слові за допомогою нейтральних фішок (білих квадратиків). Сприяти розвитку фонематичного слуху, чіткої артикуляції звуків мови, мовного дихання, мовлення, уваги, мислення, пам'яті, мовленнєвої й пізнавальної активності. Виховувати позитивні риси характеру, інтерес до мовленнєвих занять.

Як бачимо, у наведеному зразку програмового змісту спеціального заняття винесені завдання з розвитку звукової культури мовлення (рубрика Програми «У світі звуків») (формування фонетичної компетентності) щоб успішно реалізувати заплановані завдання, слід до кожного і них підібрати відповідний метод (або кілька методів), визначитися і прийомами навчання. Реалізації одного і того ж поставленого завдання можуть сприяти кілька методів (так, скажімо, навчаючи дітей опису, вихователь може обрати описову розповідь або дидактичну гру). Перевагу тому чи іншому методу надає вихователь, виходячи зі змісту заняття, особливостей мовленнєвого розвитку дітей, їхнього віку. Для успішної реалізації програмового змісту занять та ефективності роботи вихователя з дітьми у повсякденному житті слід добре орієнтуватися в методах та прийомах, що сприяють реалізації поставлених завдань з розвитку кожної сторони мовлення.

Методи навчання	Прийоми навчання
Звукова культура мовлення (фонетика)	
<ul style="list-style-type: none"> • Промовляння чистомовок; • Читання з пам'яті чистомовок; • Заучування та читання з пам'яті невеликих віршів, які містять найчастіше повторювальний звук; • Дидактичні ігри та вправи: <ul style="list-style-type: none"> на розвиток фонематичного слуху; на формування правильної звуковимови; на розвиток мовного дихання; розповідь із звуконаслідуванням; артикуляційні вправи; рухливі ігри зі звконаслідуванням, словами, піснями. 	Зразок мовлення вихователя; артикуляція звуків мови; імітація правильної звуковимови; вказівка; заохочення; відображене та сумісне мовлення; ігрові прийоми, доручення ...
Словник (лексика)	
Дидактичні ігри з лексики: <ul style="list-style-type: none"> - на закріплення назв предметів - на закріплення назв якостей, властивостей, матеріалу - на закріплення назв професій - на узагальнення Лексичні вправи: <ul style="list-style-type: none"> - добір епітетів до предмета («Який? 	Мовленнєвий зразок вихователя; активне вимовляння слів дітьми; вказівка; заохочення; командне змагання та ін.

<p>Яка? Яке? Які?;</p> <ul style="list-style-type: none"> - відгадування та загадування загадок; - дидактична розповідь вихователя, що передбачає вставлення у речення пропущених слів за запитаннями дорослого 	
<p>Граматика</p>	
<p>Дидактичні ігри з граматики:</p> <ul style="list-style-type: none"> - на формування вміння відмінювати іменники; - на вживання невідмінюваних іменників; - на правильне вживання роду, числа іменників; - на вживання прийменників; - на вживання дієслівних форм; - на виправлення граматичних помилок; <p>Дидактичні вправи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - утворення іменників за допомогою суфіксів; - утворення вищого ступеня порівняння прикметників; - утворення дієприкметника; - утворення прикметників з двох слів - розповіді зі словами, в яких діти допускають помилки, самостійне складання дітьми розповідей із використанням групи слів на тему, запропоновану вихователем. 	<p>Мовленнєвий зразок вихователя для наслідування дітьми; запитання та відповіді дітей за малюнками; вказівка; повторення; ігрові ситуації...</p>
<p>Зв'язне монологічне та діалогічне мовлення</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Дидактичні ігри, що сприяють розвитку діалогічного мовлення («Гостини», «Запитай — відповідай», «Крамниця»); • рухливі ігри з діалогом — в ході занять та у повсякденному житті; • ігрові вправи — в ході занять та у повсякденному житті; • моделювання ситуацій спілкування на заняттях і в інших видах дитячої діяльності («Добери пару», «Телефонна розмова», «Зустріч друзів»); • бесіди (вступна, супроводжувальна або за ключна) на мовленнєвих заняттях використовуються як його фрагмент. Як правило, бесіда передуює складанню монологу (бесіда за картиною передуює складанню розповіді, бесіда про власний досвід — розповіді з власного досвіду, бесіда за змістом твору — переказу цього твору й ін.); 	<p>Зразок виконання словесного доручення; вказівка; прийом створення спеціальних мовленнєвих ситуацій; запитання вихователя (залежно від характеру розумових завдань: репродуктивні, які потребують простої констатації фактів: «Хто це? Що це? Де? Коли?» та ін; евристичні (пошукові, проблемні), що спрямовані на встановлення зв'язків між</p>

Плануючи мовленнєві заняття, необхідно дбати про їх зв'язок із заняттями з інших тематичних підрозділів Програми, насамперед з художньою літературою («Художня література»), ознайомленням з навколишнім світом («Дитина у докiллі»), природою («Віконечко у природу»), зображувальною діяльністю тощо. Адже, як правило, зміст занять з інших підрозділів Програми забезпечує пізнавальний матеріал, що визначає зміст мовлення дітей; це дає можливість вихователю забезпечити мовленнєву активність дітей на мовленнєвому занятті. Так, наприклад, для складання розповіді на мовленнєвому занятті дітям слід запропонувати вже знайому картину, яку вони розглядали під час заняття з природи чи ознайомлення з докiллям; для переказу можна пропонувати твір, з яким дітей вже ознайомили на занятті з художньої літератури; змістом розповіді і власного досвіду може виступати екскурсія-огляд, що була проведена на занятті з ознайомлення з навколишнім.

Однак мовленнєві заняття мають свою специфіку. -----

Основна її мета — навчання мови, розвиток мовлення й мовленнєве виховання кожної конкретної дитини. -----Тому важливо створювати на занятті такі умови, які стимулюватимуть максимальну мовленнєву активність кожної дитини. Цього можна досягти, дотримуючись таких умов: - мовленнєва спрямованість заняття (заняття спрямовані не ні пізнавальний, а на мовленнєвий розвиток дитини: розвиток зв'язного мовлення, збагачення лексики, оволодіння звуковою культурою мови, граматичними нормами, тому на цих заняттях не повідомляють нових знань про навколишнє); - розумне співвідношення між мовленнєвою активністю вихователя і дітей, яка виявляється в розумовій діяльності останніх - неприпустимо, щоб дорослий говорив більшу частину заняття. Для забезпечення мовленнєвої активності дітей необхідно: формулювали запитання так, щоб спонукати вихованців до відповіді; адресувати їх усім дітям, а вже потім викликати когось одного відповідати; запитувати по черговому; для того, щоб отримати від дитини розгорнуту відповідь, ставити відповідні запитання, наприклад: «Як ви вважаєте?», «Чому?», «Навіщо?», «Мені здається...», «Як я про це здогадалась?»; — не звертатися весь час до одних і тих же дітей; залучати дітей до активного слухання мовця, наприклад: «Чи про все розповів ...?», «Що вам сподобалося у розповіді...?»; — зрозуміло і чітко ставити перед дітьми завдання, давати конкретні вказівки, наприклад: «А зараз будемо розповідати про ...» «Сьогодні будемо переказувати так: один буде починати, а інший продовжувати, тому слухайте уважно один одного»; «Ви послухали історію, яка трапилася зі мною, а тепер пригадайте, які цікаві пригоди траплялися у

вашому житті, і розкажіть нам про них»; - забезпечення оптимальної інтенсивності мовленнєвого навантаження дітей — надто прості завдання знижують інтерес дітей, послаблюють готовність до подолання труднощів; — здійснення індивідуально-диференційованого підходу — уміння педагога бачити в колективі кожну конкретну дитину і враховувати її індивідуальні особливості, у тому числі й статеві (як хлопчика, як дівчинки), пристосовуватися до них (слід знати, як поставити дитині завдання, скільки часу виділити на його розв'язання як забезпечити розумну допомогу, оцінити результат і докладені зусилля; під час спілкування важливо так розмістити дітей, щоб вони могли бачити одне одного та вихователя — без «контакту очей» не можливо формувати вміння слухати товариша, розуміти мовця, тобто виховувати в дошкільників культуру мовлення); - уміння педагога бачити особисті досягнення дитини, а не порівнювати її з іншими дітьми; - збалансоване використання наочного матеріалу з іншими за собами навчання (слід пам'ятати, що наочність може як стимулювати мовлення, так і гальмувати мовленнєву активність, відволікати дитину від виконання завдання — все залежить від того, коли і як її використовують; саме тому наочність демонструється в той час, коли вона потрібна для виконання певного завдання, після його завершення наочність ховають).-----

У дошкільному закладі в усіх вікових групах, крім означених вище, проводять також інтегровані заняття, де поєднуються кілька напрямів діяльності дітей, та комбіновані заняття з метою закріплення набутих дітьми знань, мовленнєвих умінь та навичок.

На сучасному етапі одним із провідних принципів дидактики виступає принцип інтеграції, котрий у дошкільній освіті реалізуються через інтегроване заняття. Ключовим моментом такого заняття є тема, якій підпорядковані кілька напрямів діяльності, що використовуються на занятті (з математики, зображувальної діяльності, мовленнєвого розвитку та ін.). Залежно від того, завдання якого розділу Програми домінують, інтегровані заняття можуть бути різні: з музики, ознайомлення з навколишнім середовищем, образотворчого мистецтва тощо. До планування інтегрованих занять слід підходити помірковано, їх рекомендовано проводити з метою закріплення мовленнєвих умінь та навичок дітей, виконання розумових завдань на основі матеріалу із різних розділів Програми. Тобто на інтегрованому занятті не подається новий мовленнєвий матеріал. Тому ці заняття рекомендуємо проводити у визначений час, орієнтовно один раз на квартал.-----

На відміну від інтегрованого заняття комбіноване складається із окремих частин, що не пов'язані між собою і мають свої програмові завдання з одного чи різних підрозділів Програми.

Наприклад, можна комбінувати завдання з ознайомлення дітей із довкіллям, фінічної культури, образотворчої діяльності, художньої літератури тощо із завданнями з навчання мови й розвитку мовлення. Такі заняття можна планувати вже з дітьми третього року життя. На комбінованих заняттях зміна різних напрямів діяльності сприяє підтримці інтересу до навчального матеріалу, активізує пізнавальні процеси, активне мовлення дітей. -----

Для закріплення знань, мовленнєвих умінь та навичок, отриманих на занятті, велику роль відіграє повсякденне життя. У повсякденні здійснюються такі само завдання, що й на заняттях. До речі деякі завдання з розвитку мовлення успішно реалізуються самі в цій формі роботи, зокрема це стосується розвитку навичок спілкування, розмовного мовлення. Необхідно задіяти мовлення як важливий засіб спілкування в усіх видах дитячої діяльності: стимулювати дітей звертатися один до одного та дорослого («Підійди домовся», «Попроси допомоги»); пояснення своїх дій («Поясни дітям як гратися у гру»; «Розкажи іншим, що роботи спочатку, а що - потім», «Розкажи іншим, як можна гратися з цією іграшкою»). Необхідно стимулювати спілкування дітей між собою та дорослим («Я знаю, що ти цікаво провів вихідні дні, розкажи нам про це. Інші діти запитають про те, що зацікавило їх у твоїй розповіді найбільше»; «Розкажи дітям про те, як ти вчора ходив на дитячу виставу» та ін).

В ранкові години та на прогулянках в усіх вікових групах доцільно проводити індивідуальну роботу з розвитку мовлення дітей (розвитку словника, виховання звукової культури мовлення, формування граматично правильного та зв'язного мовлення), індивідуальні розмови на певну тему, широко застосовувати різні види ігор, а саме: з правилами (рухливі ігри з текстами та діалогом, ігри-розваги, дидактичні ігри, інтелектуальні, пізнавальні, народні та ін.); творчі ігри (сюжетно-рольові, конструктивно-будівельні, ігри з елементами праці, ігри-фантазування та ін.); ігрові вправи; словесні доручення; створення проблемних ситуацій; організація розмов між дітьми в різних видах дитячої діяльності. У другій половині дня, окрім зазначеного, необхідно стимулювати мовленнєву діяльність дітей, організовуючи ігри-драматизації, режисерські ігри, театралізовані ігри----- (театр дітей-виконавців, картонажний, тіньовий театр, театр маріонеток, вертеп та ін.), складання усних газет та ін. У вільний від занять час доцільно у роботі з дітьми молодшої та середньої груп відгадувати нескладні описові загадки

заучувати вірші, утішки, пісеньки та ін.; зі старшими дошкільниками — відгадувати метафоричні загадки, скоромовки, прислів'я, приказки, фразеологізми, особливо в ситуаціях, що наочно тлумачать їх зміст, тощо.

У ході занять та у вільний від них час варто також стимулювати дітей до словесної творчості (придумування власних загадок, скоромовок, віршів, розповідей, казок) в ході дидактичних ігор («Склади загадку», «Перетвори вірш на казку», «Склади розповідь за віршем», «Придумай закінчення казки», «Придумай нову казку» та ін.).

Педагог має приділяти постійну увагу правильній вимові вихованців (вчасно виправляти помилки, показувати, як вимовляти конкретне слово) не лише на спеціальних мовленнєвих заняттях, а й Інших — музичних, з малювання, ознайомлення з явищами природи, математики, а також у повсякденному спілкуванні під час прогулянок, режимних моментів (одягання, роздягання, підготовка до при йому їжі та ін.), тобто під час усіх видів діяльності дітей.

Слід пам'ятати, що мовлення батьків та вихователів є провідним засобом мовленнєвого розвитку дітей, тому має відповідати літературним нормам, а стиль спілкування з дітьми має сприяти їхньому комунікативно-мовленнєвому розвитку та особистісному зростанню .

Розподіл комплексних та спеціальних мовленнєвих занять протягом місяця та кварталу

Місяць кварталу	Вид мовленнєвого заняття та складові програмового змісту			
	тижні			
	1-й	2-й	3-й	4-й
I	<i>Комплексне:</i> 1.Зв'язне мовлення 2. Граматика	<i>Комплексне:</i> 1.Зв'язне мовлення 2. Словник	<i>Комплексне:</i> 1.Зв'язне мовлення 2. Граматика	<i>Спеціальне (тематичне):</i> 1.Звукова культура мовлення

	3. Словник	3. Звукова культура мовлення	3. Звукова культура мовлення	
II	Комплексне: 1.Зв'язне мовлення 2. Граматика 3. Словник	Комплексне: 1.Зв'язне мовлення 2. Словник 3. Звукова культура мовлення	Комплексне: 1.Зв'язне мовлення 2. Граматика 3. Звукова культура мовлення	Спеціальне (тематичне): 1. Граматика
III	Комплексне: 1.Зв'язне мовлення 2. Граматика 3. Словник	Комплексне: 1.Зв'язне мовлення 2. Словник 3. Звукова культура мовлення	Комплексне: 1.Зв'язне мовлення 2. Граматика 3. Звукова культура мовлення	Спеціальне (тематичне): 1. Словник

Методи навчання	Прийоми навчання
Звукова культура мовлення (фонетика)	
<ul style="list-style-type: none"> • Промовляння чистомовок; • Читання з пам'яті чистомовок; • Заучування та читання з пам'яті невеликих віршів, які містять найчастіше повторювальний звук; 	Зразок мовлення вихователя; артикуляція звуків мови; імітація правильної звковимови; вказівка; заохочення; відображене та сумісне мовлення; ігрові прийоми, доручення ...

<ul style="list-style-type: none"> • Дидактичні ігри та вправи: <ul style="list-style-type: none"> на розвиток фонематичного слуху; на формування правильної звуковимови; на розвиток мовного дихання; розповідь із звуконаслідуванням; артикуляційні вправи; рухливі ігри зі звконаслідуванням, словами, піснями. 	
Словник (лексика)	
<p>Дидактичні ігри з лексики:</p> <ul style="list-style-type: none"> - на закріплення назв предметів - на закріплення назв якостей, властивостей, матеріалу - на закріплення назв професій - на узагальнення <p>Лексичні вправи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - добір епітетів до предмета («Який? Яка? Яке? Які?»; - відгадування та загадування загадок; - дидактична розповідь вихователя, що передбачає вставлення у речення пропущених слів за запитаннями дорослого 	<p>Мовленнєвий зразок вихователя; активне вимовляння слів дітьми; вказівка; заохочення; командне змагання та ін.</p>
Грамматика	
<p>Дидактичні ігри з граматики:</p> <ul style="list-style-type: none"> - на формування вміння відмінювати іменники; - на вживання невідмінюваних іменників; - на правильне вживання роду, числа іменників; 	<p>Мовленнєвий зразок вихователя для наслідування дітьми; запитання та відповіді дітей за малюнками; вказівка; повторення; ігрові ситуації...</p>

<ul style="list-style-type: none"> - на вживання прийменників; - на вживання дієслівних форм; - на виправлення граматичних помилок; <p>Дидактичні вправи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - утворення іменників за допомогою суфіксів; - утворення вищого ступеня порівняння прикметників; - утворення дієприкметника; - утворення прикметників з двох слів - розповіді зі словами, в яких діти допускають помилки, самостійне складання дітьми розповідей із використанням групи слів на тему, запропоновану вихователем. 	
Зв'язне монологічне та діалогічне мовлення	
<ul style="list-style-type: none"> • Дидактичні ігри, що сприяють розвитку діалогічного мовлення («Гостини», «Запитай — відповідай», «Крамниця»); • рухливі ігри з діалогом — в ході занять та у повсякденному житті; • ігрові вправи — в ході занять та у повсякденному житті; • моделювання ситуацій спілкування на заняттях і в інших видах дитячої діяльності («Добери пару», «Телефонна розмова», «Зустріч друзів»); • бесіди (вступна, супроводжувальна або за ключна) на мовленнєвих заняттях використовуються як його фрагмент. Як правило, бесіда передує складанню монологу (бесіда за картиною передує складанню розповіді, бесіда про власний досвід — розповіді з власного досвіду, 	<p>Зразок виконання словесного доручення; вказівка; прийом створення спеціальних мовленнєвих ситуацій; запитання вихователя (залежно від характеру розумових завдань: репродуктивні, які потребують простої констатації фактів: «Хто це? Що це? Де? Коли?» та ін; евристичні (пошукові, проблемні), що спрямовані на встановлення зв'язків між</p>

бесіда за змістом твору — переказу цього твору й ін.);	
--	--